

Universiteit Utrecht

Op weg naar financiële zelfredzaamheid

Een onderzoek naar knelpunten ervaren door bewindvoerders en onderbewindgestelden bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden

Thomas Niessen

Studentnummer: 4057929

Masterthesis

Begeleiding

Margriet van Hek – Universiteit Utrecht

Roel Verhagen – Meerinzicht

Beoordelaars

Margriet van Hek – Universiteit Utrecht

Katia Begall – Universiteit Utrecht

Samenvatting

Voor de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde is het in verband met de stijgende kosten van belang te weten wie er onderbewindstelling staan en welke redenen men heeft om beschermingsbewind aan te vragen. In dit onderzoek wordt daarom aandacht besteed aan de kenmerken van onderbewindgestelden en redenen voor beschermingsbewind op basis van beschikbare rapporten.

Uit eerder onderzoek blijkt dat de overgrote meerderheid van bewindvoerders slechts op incidentele basis aandacht besteedt aan het versterken van financiële zelfredzaamheid (Bureau Bartels, 2015). Aangezien beschermingsbewind kosten met zich meebrengt voor gemeenten in de vorm van bijzondere bijstand is het wenselijk dat onderbewindgestelden indien mogelijk op tijd uitstromen en er voldoende gewerkt wordt aan het versterken van financiële zelfredzaamheid. Tot op heden missen knelpunten die onderbewindgestelden ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid in de literatuur. Dit terwijl onderbewindgestelden bruikbare kennis kunnen hebben over wat zij nodig hebben om hun financiële zelfredzaamheid te bevorderen, daarnaast zien zij wellicht belemmeringen die bewindvoerders niet zien. Zodoende is het relevant om de knelpunten die bewindvoerders en onderbewindgestelden ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid te onderzoeken. Om dit te onderzoeken zijn tien onderbewindgestelden, tien bewindvoerders en één directeur van een organisatie voor bewindvoering geïnterviewd.

Uit dit onderzoek blijkt dat knelpunten die bewindvoerders en onderbewindgestelden ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid een gebrek aan financiële inclusie, een gebrek aan motivatie van onderbewindgestelden, tijdgebrek, problematische zelfbeheersing van onderbewindgestelden, het negatieve imago van bewindvoering, problemen bij het invullen van formulieren en werken met DigiD, de toegankelijkheid van schuldhulpverlening, de locus of control van onderbewindgestelden, tegenwerkende onderbewindgestelden, het missen van vaardigheden om financiële zelfredzaamheid te bevorderen en slechte controle door de rechtbank zijn.

De conclusies leiden tot een concreet beleidsadvies om knelpunten bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden te verhelpen. Het beleidsadvies betreft een aanspreekpunt voor hulp met DigiD en het invullen van formulieren in het gemeentehuis, de schuldhulpverlening toegankelijker te maken, meer tijd per cliënt om de financiële zelfredzaamheid te bevorderen en het opstellen van nationale richtlijnen over hoe bewindvoerders financiële zelfredzaamheid moeten bevorderen.

Voorwoord

Voor u ligt mijn onderzoeksthesis ter afsluiting van de master Sociology: Contemporary Social Problems aan de Universiteit Utrecht. Dit product komt voort uit mijn stage bij Meerinzicht met begeleiding vanuit de Universiteit Utrecht. Door dit onderzoek is er meer inzicht verkregen in de knelpunten die ervaren worden bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Het verhelpen van deze knelpunten kan op termijn een bijdrage leveren aan de financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden.

Ik kijk terug op een leerzame afstudeerperiode en wil enkelen bedanken die mij geholpen hebben bij dit onderzoek. Mijn dank gaat uit naar Margriet van Hek, mijn scriptiebegeleider vanuit de Universiteit Utrecht, vanwege haar constructieve opmerkingen en onze flexibele samenwerking. Daarnaast gaat mijn dank uit naar Roel Verhagen, mijn stagebegeleider vanuit Meerinzicht, voor de goede introductie binnen het werkveld en zijn betrokkenheid bij het onderzoek. Ook dank ik de onderbewindgestelden, bewindvoerders en een directeur van een organisatie voor bewindvoering om mij te woord te staan. Zonder hun tijd en energie was het niet mogelijk geweest om dit onderzoek te volbrengen. Verder wil ik Ruben Morshuis en Arjan Houwers bedanken voor het geven van inhoudelijke feedback op het onderzoeksrapport. Tot slot bedank ik mijn vriendin Evita, mijn vrienden en familie die altijd voor mij klaar stonden.

Ik wens u veel leesplezier.

Thomas Niessen

Utrecht, 29 juni 2018

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	5
1 Inleiding	6
2 Context	9
2.1 Gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde	9
2.2 Kenmerken van onderbewindgestelden	11
2.3 Redenen voor beschermingsbewind	12
3 Theoretisch kader	14
3.1 Financiële zelfredzaamheid	14
3.2 Motivatie en financiële geletterdheid van onderbewindgestelden	15
3.3 Ethische dilemma's van bewindvoerders	16
3.4 Problematische schulden	17
3.5 Tijdgebrek	17
4 Methoden van onderzoek	19
4.1 Onderzoeksstrategie	19
4.2 Selectie participanten	19
4.3 Validiteit en betrouwbaarheid	20
4.4 Analyse	21
5 Resultaten	24
5.1 Definitie van financiële zelfredzaamheid	24
5.2 Bevordering van financiële zelfredzaamheid	25
5.3 Knelpunten bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid	27
5.4 Advies voor de gemeenten	34
6 Conclusie en discussie	36
7 Beleidsadvies	40
7.1 Een aanspreekpunt voor hulp met DigiD en het invullen van formulieren in het gemeentehuis	40
7.2 De schuldhulpverlening toegankelijker maken	40
7.3 Meer tijd per cliënt om de financiële zelfredzaamheid te bevorderen	41
7.4 Nationale richtlijnen over het bevorderen van financiële zelfredzaamheid	41
Referentielijst	43
Bijlage I Vragenlijst bewindvoerders	47
Bijlage II Vragenlijst onderbewindgestelden	49
Bijlage III Coderingsschema	51

1 Inleiding

Bijna één op de vijf huishoudens in Nederland heeft te maken met risicovolle of problematische schulden (Westhof & de Ruig, 2015). Het aantal huishoudens met problematische schulden in Nederland is sinds 2012 toegenomen (Westhof & de Ruig, 2015). Onder problematische schulden wordt verstaan dat “redelijkerwijs is te voorzien dat de betrokkene niet zal kunnen voortgaan met het betalen van zijn schulden, of hij heeft opgehouden te betalen” (LOVCK&T, 2017, p. 4). Dat er zoveel mensen problematische schulden hebben is een probleem gezien problematische schulden negatieve effecten hebben op het psychologische en fysieke welzijn van mensen (e.g. Brown, Taylor & Price, 2005; Bridges & Disney, 2010; Sweet, Nandi, Adam & McDade, 2013). Daarnaast creëren problematische schulden ook een gevoel van schaarste. Een gevoel van schaarste neemt een groot deel van het denkvermogen in beslag (Mullainathan & Shafir, 2013). Doordat een groot deel van het denkvermogen belast wordt is het lastig om op eigen kracht uit financiële problemen te komen. Hulp hierbij wordt in Nederland geboden, sinds 2008 is er namelijk een uitgebreide dienstverlening op gang gekomen die mensen helpt om uit de schulden te komen (Bolwijn, 2018).

Een methode om mensen met problematische schulden te helpen is beschermingsbewind. Wanneer iemand onder bewind staat mag diegene niet meer zelf beslissen over goederen die onder bewind staan. Er wordt een bewindvoerder benoemd die daarover beslist, de bewindvoerder behartigt de financiële belangen van de betrokkene (Rijksoverheid, 2016). De bewindvoerder zorgt ervoor dat alles wat onder bewind is gesteld in stand blijft en goed wordt geëxploiteerd, voert de administratie uit en regelt de financiële huishouding van de onderbewindgestelde (Rijksoverheid, 2016). Tot de taken van de bewindvoerder behoort ook het bevorderen van de financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden (Bureau Bartels, 2015). In het plan van aanpak en het vijfjaarlijkse verslag dient te staan hoe de bewindvoerder heeft gewerkt aan de bevordering van de financiële zelfredzaamheid van de onderbewindgestelde. Bij het indienen van een verzoek tot onderbewindstelling wordt namelijk een plan van aanpak ingediend waarin de doelstelling van de onderbewindstelling is uitgewerkt. Daarnaast moet een bewindvoerder elke vijf jaar verslag doen of het beschermingsbewind nog nodig is. Wanneer een bewindvoerder van mening is dat het beschermingsbewind eerder opgeheven kan worden, dan dient dit direct gemeld te worden bij de kantonrechter (Bureau Bartels, 2015). De maatregel eindigt wanneer

de onderbewindgestelde weer in staat is om zelf de financiële belangen te behartigen. In een dergelijk geval moet de kantonrechter de onderbewindstelling opheffen (Rijksoverheid, 2016).

Voorheen was onderbewindstelling van goederen enkel bedoeld voor mensen die door hun lichamelijke of geestelijke toestand niet in staat zijn hun financiële belangen te behartigen. Sinds 1 januari 2014 zijn vanuit de ‘wet wijziging curatele, bewindvoering en mentorschap’ (2013) ook verkwisting en het hebben van problematische schulden redenen voor het toepassen van beschermingsbewind. Het aantal onderbewindgestelden is volgens Landman (2017) door de verruiming van de doelgroep sterk toegenomen. Dit komt overeen met het beeld dat met name bij de groep onderbewindgestelden met problematische schulden sprake is van een toename (Bureau Bartels, 2015).

Er zijn enkele problemen omtrent beschermingsbewind. Ten eerste gaat de groei van het aantal personen, waarvan de goederen onder bewind worden gesteld, gepaard met stijgende kosten voor gemeenten (Landman, 2017). Zij dragen namelijk bij aan de kosten voor onderbewindstelling via bijzondere bijstand indien iemand niet draagkrachtig genoeg is (Bureau Bartels, 2015). Volgens Landman (2017) worden de kosten van bijzondere bijstand voor beschermingsbewind in toenemende mate onbetaalbaar voor gemeenten, zo gaat ongeveer de helft van het gemeentelijk budget voor bijzondere bijstand op aan bewindvoering. Een probleem voor gemeenten is dat zij weinig grip hebben op de kosten van bijzondere bijstand voor bewindvoering (Bureau Bartels, 2015). Gemeenten hebben namelijk geen formele rol bij de toekenning van bewindvoering.

Ten tweede besteedt de overgrote meerderheid van bewindvoerders slechts op incidentele basis aandacht aan het versterken van financiële zelfredzaamheid (Bureau Bartels, 2015). Omdat beschermingsbewind kosten met zich meebrengt voor gemeenten in de vorm van bijzondere bijstand is het wenselijk dat onderbewindgestelden indien mogelijk op tijd uitstromen en er voldoende gewerkt wordt aan het versterken van financiële zelfredzaamheid. De beperkte aandacht voor het bevorderen van financiële zelfredzaamheid laat zich enerzijds verklaren, doordat maar een deel van de onderbewindgestelden zich hiervoor leent. Bij mensen met een (verstandelijke) beperking, dementie of psychische problemen is financiële zelfredzaamheid namelijk niet of nauwelijks te verwachten (Bureau Bartels, 2015). Anderzijds ervaren bewindvoerders dat er te weinig mogelijkheden zijn om activiteiten te ontplooiën waarmee de financiële zelfredzaamheid bevorderd kan worden; tijdgebrek is het meest voorkomende knelpunt (Bureau Bartels, 2015).

Eerder onderzoek heeft gevonden welke knelpunten bewindvoerders ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid (Bureau Bartels, 2015). De toelichting die bij de ervaren knelpunten wordt gegeven is echter beperkt. Daarnaast missen tot op heden knelpunten die onderbewindgestelden ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid in de literatuur. Dit terwijl onderbewindgestelden bruikbare kennis kunnen hebben over wat zij nodig hebben om hun financiële zelfredzaamheid te bevorderen, daarnaast zien zij wellicht belemmeringen die bewindvoerders niet zien.

Zodoende is het relevant om de knelpunten die bewindvoerders en onderbewindgestelden ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid te onderzoeken. Het in kaart brengen van knelpunten die bewindvoerders en onderbewindgestelden ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid levert een bijdrage aan de kennis over de mogelijkheden en moeilijkheden van bewindvoering. Met deze kennis kunnen aanbevelingen gedaan worden waarmee de gemeenten bewindvoerders en onderbewindgestelden kunnen ondersteunen, zodat financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden wordt bevorderd. Het onderzoek vindt plaats in de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde. Voor de gemeenten is het in verband met de stijgende kosten van belang te weten wie er onderbewindstelling staan en welke redenen men heeft om beschermingsbewind aan te vragen. De volgende beschrijvende vraag is hiertoe opgesteld:

‘Wat zijn de belangrijkste kenmerken van personen die onder bewind staan en welke redenen heeft men om beschermingsbewind aan te vragen?’

Om de ervaren knelpunten bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden te onderzoeken is de volgende exploratieve onderzoeksvraag opgesteld:

‘Welke knelpunten ervaren bewindvoerders en onderbewindgestelden bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden?’

Vervolgens zal worden onderzocht op welke wijze gemeenten onderbewindgestelden en bewindvoerders kunnen ondersteunen, zodat de financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden wordt bevorderd. De prescriptieve vraag luidt aldus:

‘Hoe kunnen gemeenten bewindvoerders en onderbewindgestelden ondersteunen bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid en knelpunten hierbij verhelpen?’

2 Context

In dit hoofdstuk wordt de context van de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde besproken en vervolgens wordt de beschrijvende onderzoeksvraag beantwoord met behulp van beschikbare rapporten.

2.1 Gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde

De gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde werken samen op het gebied van zorg en ondersteuning, werk en inkomen, belastingen, jeugdhulp en leerlingzaken, deze samenwerking heet Meerinzicht. Meerinzicht is de opdrachtgever van dit onderzoek, daarom wordt gekeken naar de situatie in alle drie de gemeenten. Harderwijk is sterk stedelijk en Ermelo en Zeewolde zijn weinig stedelijk (CBS, 2018a). Volgens recente cijfers van het CBS wonen er in Harderwijk 46.352 inwoners en in Ermelo en Zeewolde respectievelijk 26.590 en 22.457 inwoners (CBS, 2018b). Relatief gezien liggen de gemeenten onder het gemiddelde in Nederland wat betreft het percentage huishoudens met een laag inkomen (CBS, 2016a). Het gemiddelde inkomen van inwoners in Ermelo en Harderwijk (€31.200,- en €30.900,-) verschilt weinig van het gemiddelde inkomen in Nederland (€31.700,-). Het gemiddelde inkomen per inwoner is in Zeewolde (€34.400,-) echter hoger dan het gemiddelde van Nederland (CBS, 2016b).

De kosten van bijzondere bijstand voor bewindvoering, mentorschap, curatele en vrijwillig budgetbeheer zijn in de jaren van 2014 tot en met 2017 flink gestegen bij Meerinzicht (zie Tabel 1). Het aantal cliënten dat bijzondere bijstands ontvangt voor bewindvoering, mentorschap, curatele en vrijwillig budgetbeheer is bijna verdubbeld (zie Tabel 1). Deze redenen voor bijzondere bijstand worden onder dezelfde noemer geregistreerd bij de gemeenten, hierdoor kan er geen onderscheid gemaakt worden tussen de kosten van bijzondere bijstand voor bewindvoering, mentorschap, curatele en vrijwillig budgetbeheer. Volgens medewerkers van het team Bijzondere Bijstand bij Meerinzicht gaat bijzondere bijstand voornamelijk naar beschermingsbewind (persoonlijke communicatie, 21 & 22 februari 2018).

Uit de Kwaliteitscontrole Wmo uitgevoerd in de gemeenten Ermelo, Harderwijk en Zeewolde blijkt dat een gedeelte van de respondenten die onder bewind staat problemen ervaart met de bewindvoering (Meerinzicht, 2018). Problemen gaan over gebrekkig contact, weinig afstemming, het ontbreken van financiële overzichten, te weinig leefgeld en/of een toename van de schulden (Meerinzicht, 2018). Meerinzicht is een interessante casus voor het

onderzoek gezien hier sprake is van de trend waar de kosten van bijzondere bijstand voor bewindvoering aan het toenemen zijn en er problemen ervaren worden door onderbewindgestelden, welke mogelijkwijs de financiële zelfredzaamheid en dus de uitstroom van onderbewindgestelden in de weg staan.

Tabel 1. Aantal burgers met bijzondere bijstand voor bewindvoering, mentorschap, curatele en vrijwillig budgetbeheer, de bijbehorende totale kosten en de gemiddelde kosten per cliënt uitgesplitst per jaar en gemeente.

	Jaar	Aantal burgers met bijzondere bijstand voor bewindvoering, mentorschap, curatele of vrijwillig budgetbeheer	Kosten voor bijzondere bijstand voor bewindvoering, mentorschap, curatele en vrijwillig budgetbeheer	Gemiddelde kosten per cliënt
Ermelo	2014	113	€ 91.786,67	€ 812,27
	2015	151	€ 161.344,61	€ 1.068,51
	2016	194	€ 231.021,28	€ 1.190,83
	2017	215	€ 262.454,48	€ 1.220,72
Harderwijk	2014	189	€ 160.230,46	€ 847,78
	2015	258	€ 290.810,71	€ 1.127,17
	2016	318	€ 371.326,97	€ 1.167,69
	2017	348	€ 426.251,96	€ 1.224,86
Zeewolde	2014	42	€ 40.347,43	€ 960,65
	2015	65	€ 50.550,90	€ 777,70
	2016	81	€ 99.028,94	€ 1.222,58
	2017	87	€ 111.449,64	€ 1.281,03

2.2 Kenmerken van onderbewindgestelden

In deze paragraaf wordt het eerste deel van de beschrijvende vraag ‘*Wat zijn de belangrijkste kenmerken van personen die onder bewind staan?*’ beantwoord. Er wordt gekeken naar de kenmerken geslacht, leeftijd, huishoudenssituatie en inkomen van onderbewindgestelden. Specifieke cijfers voor Meerinzicht zijn niet voorhanden, om deze reden is gebruik gemaakt van landelijk onderzoek door den Hartogh en Kerckhaert (2014) en door Bureau Bartels (2015). Cijfers in deze paragraaf gelden zodoende niet specifiek voor Meerinzicht. Aangezien de cijfers afkomstig zijn uit onderzoek onder verschillende gemeenten is de verwachting dat deze cijfers ook representatief zullen zijn voor Meerinzicht.

De meerderheid van de onderbewindgestelden is man (69%), dit percentage is in de loop der tijd toegenomen (Bureau Bartels, 2015). Wat betreft de leeftijd zijn onderbewindgestelden meestal tussen de 27 en de 64 jaar oud (den Hartogh & Kerckhaert, 2014). Bureau Bartels (2015) vond dat het aandeel jongeren (25 jaar en jonger) dat onder bewind staat is toegenomen van 6% in 2010 naar 16% in 2014. Verder vonden ze dat de grootste groep onderbewindgestelden tussen de 26 en 45 jaar oud is (38%), dat 33% tussen de 46-65 jaar oud is en dat 13% 65 jaar of ouder is.

Den Hartogh en Kerckhaert (2014) hebben gevonden dat huishoudens die bijzondere bijstand ontvangen voor beschermingsbewind doorgaans alleenstaande huishoudens zijn. Dit komt overeen met de bevindingen van Bureau Bartels (2015), zij vinden dat de meest voorkomende leefvorm bij onderbewindgestelden alleenstaand zonder kinderen is. Een verklaring die Bureau Bartels (2015) hiervoor geeft is dat het mogelijk is dat het om mensen gaat die een sterk sociaal netwerk missen.

Wat betreft inkomen ontvangt ongeveer één op de vijf onderbewindgestelden inkomsten uit arbeid (Bureau Bartels, 2015). Een derde van de onderbewindgestelden ontvangt een bijstandsuitkering en/of een arbeidsongeschiktheidsuitkering (Bureau Bartels, 2015), dit komt overeen met bevindingen van den Hartogh en Kerckhaert (2014) dat 36% van de huishoudens een Wwb uitkering ontvangt. Van de onderbewindgestelden ontvangt ongeveer één op de tien onderbewindgestelden een AOW-uitkering al dan niet gecombineerd met pensioen (Bureau Bartels, 2015). Van de onderbewindgestelden doet ongeveer twee derde een beroep op bijzondere bijstand (Bureau Bartels, 2015). Verder ontvangt 63% van de huishoudens één of meer vergoedingen vanuit het gemeentelijk minimabeleid (den Hartogh & Kerckhaert, 2014).

2.3 Redenen voor beschermingsbewind

In deze paragraaf wordt het tweede deel van de beschrijvende ‘*Welke redenen heeft men om beschermingsbewind aan te vragen?*’ beantwoord. Hiertoe worden resultaten gebruikt van landelijk onderzoek door den Hartogh & Kerckhaert (2014), van landelijk onderzoek door Bureau Bartels (2015) en van onderzoek onder de gemeenten Dantumadiel, Dongeradeel, Ferwerderadiel en Kollumerland door van der Drift en Elfadly (2017). Omdat de cijfers afkomstig zijn uit onderzoek onder verschillende gemeenten is de verwachting dat deze cijfers ook representatief zullen zijn voor Meerinzicht.

Uit onderzoek door den Hartogh & Kerckhaert (2014) blijkt dat de helft van de onderbewindgestelden die bijzondere bijstand ontvangt zich heeft gemeld bij de schuldhulpverlening. Verder vinden den Hartogh en Kerckhaert (2014) een toename in het aantal beschermingsmaatregelen dat wordt opgelegd vanwege schuldenproblematiek. Dit komt overeen met bevindingen van Bureau Bartels (2015) dat twee derde van de bewindvoerders aangeeft dat zij met name bij de groep onderbewindgestelden met problematische schulden een groei van het aantal onderbewindgestelden zien.

Verder blijkt uit gesprekken die Bureau Bartels (2015) met bewindvoerders heeft gevoerd dat er verschillende redenen zijn waarom cliënten dan wel hun familie een verzoek tot onderbewindstelling indienen. Het niet in staat zijn om financiën te beheren is de meest genoemde reden voor een verzoek tot onderbewindstelling. Daarnaast vraagt men beschermingsbewind aan om uit de schuldensituatie te komen. De financiële situatie brengt stress en spanning met zich mee en beschermingsbewind verschaft rust en stabiliteit en bescherming tegen schuldeisers en deurwaarders. Andere belangrijke redenen voor een verzoek tot onderbewindstelling zijn dat stabiliteit wordt geëist voordat schuldsanering aan de orde is en/of geen of beperkte toegankelijkheid van alternatieve instrumenten.

Bureau Bartels (2015) heeft ook onderbewindgestelden met problematische schulden gevraagd waarom onderbewindstelling is aangevraagd. Voor deze groep vormden het uit de schuldensituatie willen komen, de stress en spanning door de schulden, het niet in staat zijn om de eigen financiën te beheren, het creëren van rust om problemen op te lossen en het afhouden van schuldeisers en deurwaarders de vijf belangrijkste redenen voor het toepassen van beschermingsbewind. Veel van de genoemde redenen vloeien voort uit problematische schulden.

De bevindingen van Bureau Bartels (2015) komen overeen met bevindingen van recenter onderzoek door van der Drift & Elfadly (2017). Volgens dit onderzoek komen

cliënten er vaak zelf niet meer uit omdat ze schulden hebben en aan de cliënten wordt dan geadviseerd om te kiezen voor een bewind of de maatregel wordt opgelegd. In andere gevallen kiezen cliënten voor bewindvoering vanwege 'onvoorziene omstandigheden', dit heeft betrekking op een situatie waarbij schulden zijn ontstaan buiten de macht van de cliënt om. Vaak is dit het gevolg van langdurige ziekte.

3 Theoretisch kader

Dit hoofdstuk gaat in de op de belangrijkste concepten bij de knelpunten die ervaren worden bij het bevorderen van de financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden. In het eerste deel wordt het concept financiële zelfredzaamheid uitgelegd, wat daarvoor nodig is en wat vanuit het concept knelpunten kunnen zijn bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Vervolgens wordt gekeken naar hoe de motivatie van onderbewindgestelden een rol speelt bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Daaropvolgend wordt beschreven hoe de bewindvoerder voor ethische dilemma's kan komen te staan, waarvan de keuze gevolgen kan hebben voor de financiële zelfredzaamheid. Hierna wordt ingegaan op welke groepen er te onderscheiden zijn in het geval van problematische schulden en hoe dat het bevorderen van financiële zelfredzaamheid beïnvloedt. Ten slotte wordt besproken op welke manier tijdgebrek een knelpunt kan zijn bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid.

3.1 Financiële zelfredzaamheid

Volgens het Nibud (2012, p. 7) is iemand financieel zelfredzaam “wanneer hij weloverwogen keuzes maakt zodanig dat zijn financiën in balans zijn, zowel op de korte als op de lange termijn”. De term financiële bekwaamheid komt volgens het Nibud (2015) overeen met de term financiële zelfredzaamheid. Financiële bekwaamheid is volgens Engelbrecht (2011) en Sherraden (2013) de som van financiële geletterdheid en financiële inclusie. Financiële geletterdheid verwijst naar het vermogen om geïnformeerde afwegingen te maken en effectieve acties te ondernemen wat betreft het huidige en toekomstige gebruik en beheer van geld en andere middelen (McCallion, Ferretti & Park, 2013). Financiële inclusie beslaat de externe mogelijkheden die iemand heeft wat betreft toegang tot gunstige financiële producten en instituties (Engelbrecht, 2011). Kort samengevat bestaat financiële bekwaamheid dus uit financiële kennis en de toegang tot financiële instituties en services (Johnson & Sherraden, 2007).

Afwezigheid van financiële geletterdheid heeft verschillende gevolgen. Consumenten die bijvoorbeeld het concept ‘rente’ niet goed begrijpen geven meer uit aan transactiekosten, hebben grotere schulden en halen zich hogere rentepercentages op leningen op de hals (Lusardi & de Bassa Scheresberg, 2013; Lusardi & Tufano, 2015). Daarnaast lenen mensen die niet financieel geletterd zijn meer en sparen ze minder (Stango & Zinman, 2009). Financiële geletterdheid brengt veel voordelen met zich mee (Klapper, Lusardi & Van Oudheusden, 2015). Zo heeft financiële geletterdheid een positief effect op het vermogen van

huishoudens en sparen ze beter voor hun pensioen (Behrman et al., 2012; Lusardi & Mitchell, 2014).

Veel van de huidige financiële educatie legt de nadruk op financiële geletterdheid en houdt geen rekening met de externe condities die financiële bekwaamheid in de weg staan, oftewel financiële inclusie (Johnson & Sherraden, 2007). Zo komen huishoudens met een laag inkomen bijvoorbeeld vaak alleen maar in aanmerking voor onvoordelige leningen en creditcards met hoge rentetarieven (Johnson & Sherraden, 2007). Uit empirisch onderzoek blijkt dan ook dat gebrek aan toegang tot financiële instituties en producten een belangrijke oorzaak is van financiële kwetsbaarheid, tezamen met lage financiële geletterdheid (Engelbrecht, 2009). Johnson en Sherraden (2007) stellen dat om financiële bekwaamheid, ofwel financiële zelfredzaamheid, te ontwikkelen, het belangrijk is dat wat men leert in financiële educatie ook kan toepassen. Voor bewindvoering is het daarom van belang dat er niet alleen kennis wordt overgedragen (werken aan de financiële geletterdheid), maar de onderbewindgestelden ook daadwerkelijk de mogelijkheid krijgen om te handelen met de kennis die ze hebben (financiële inclusie). De knelpunten die zich dus voor kunnen doen bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden zijn een gebrek aan het werken aan financiële geletterdheid en problematische financiële inclusie.

3.2 Motivatie en financiële geletterdheid van onderbewindgestelden

Een financiële cursus heeft weinig impact op financieel gedrag één tot vijf jaar na de cursus (Mandell & Klein, 2009). Dit komt doordat mensen het directe belang van de cursus niet zien (Mandell & Klein, 2007). Individuen worden namelijk gemotiveerd door dingen die leiden tot gewaarde uitkomsten (Vroom, 1964; Samuelson, 1967). Het belang inzien van een actie is een belangrijke determinant van het betrokken worden en blijven in een leertaak (Goslin, 2003). Wanneer men het directe belang niet ziet is men niet gemotiveerd om de kennis in zich op te nemen. Uit het onderzoek van Mandell en Klein (2007) blijkt dan ook dat motivatie een belangrijke drijfveer is voor financiële geletterdheid en het succes van financiële educatie.

Wanneer onderbewindgestelden het belang van financiële educatie niet zien zullen ze niet gemotiveerd zijn om de kennis in zich op te nemen. Vanuit dit oogpunt kan de motivatie van onderbewindgestelden een knelpunt vormen dat ervaren wordt bij het bevorderen van financiële geletterdheid en dus financiële zelfredzaamheid. Dit komt overeen met bevindingen dat motivatie van onderbewindgestelden een belangrijke factor is bij het

realiseren van financiële stabiliteit en het bevorderen van financiële zelfredzaamheid (Bureau Bartels, 2015).

3.3 Ethische dilemma's van bewindvoerders

Guardianship is een beschermingsmaatregel die vergelijkbaar is met bewindvoering. Dit is het proces waarbij een rechtbank, na vastgesteld te hebben dat een persoon incompetent is om specifieke beslissingen te maken over eigendom of persoon, het recht om beslissingen te nemen delegeert aan een vervangende beslisser (Hurme, 1996). Uit literatuur over *guardianship* blijkt dat er drie ethische principes zijn die het gedrag van een *guardian* leiden: weldadigheid, autonomie en *primum non nocere* (Stebnicki, 1994). Weldadigheid is de behoefte om te doen wat het beste geacht wordt voor de cliënt, autonomie gaat over de vrijheid van keuze die de cliënt heeft en *primum non nocere* is het ethische principe om geen acties te ondernemen die kunnen schaden (Stebnicki, 1994). Dilemma's ontstaan wanneer een keuze gemaakt moet worden tussen twee acties met significante consequenties, welke beide ondersteund worden door één of meer van de ethische principes (Wilson, Rubin & Millard, 1991). Enerzijds kan men bijvoorbeeld het individu willen beschermen tegen zijn onverstandige keuzes en anderzijds kan men de autonomie van het individu respecteren (Then, 2013).

Bij bewindvoering kan dit dilemma zich ook voordoen. Enerzijds kan de bewindvoerder onderbewindgestelden willen beschermen tegen hun mogelijke onverstandige keuzes en beslissingen voor hen maken, anderzijds kan men de autonomie respecteren en de onderbewindgestelde beslissingen laten maken. Wanneer de autonomie van een persoon wordt aangetast, lopen de diensten die aan hen verleend worden het risico om overbeschermend te worden (Stebnicki, 1994). Overbeschermende dienstverlening staat financiële zelfredzaamheid in de weg, omdat afwezigheid van het maken van beslissingen over de eigen financiën leidt tot verdere achteruitgang van de capaciteiten en gevoel van competentie van het individu, wat leidt tot verdere isolatie en verlies van vaardigheden (Then, 2013). Aan de andere kant zijn de risico's van autonomie dat onderbewindgestelden onverstandige keuzes maken en daardoor betalingsachterstanden en schulden opdoen. Het dilemma tussen de autonomie van de cliënt respecteren en de cliënt beschermen tegen hun mogelijke onverstandige keuzes en de keuze hiertussen kan daarom een knelpunt zijn dat bewindvoerders ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid.

3.4 Problematische schulden

Er kan onderscheid gemaakt worden tussen passieve problematische schulden en actieve problematische schulden (Anderloni & Vandone, 2011). In het geval van passieve problematische schulden zijn financiële moeilijkheden veroorzaakt door onvoorziene factoren buiten de controle van een individu om, zoals het verlies van een baan, een scheiding, overlijden of ziekte of veranderingen in macro-economische omstandigheden (Anderloni & Vandone, 2011). Zo stellen Raijas, Lehtinen en Leskinen (2010) dat de belangrijkste factoren die tot problematische schulden leiden veranderingen in iemands persoonlijke leven zijn. In het geval van actieve problematische schulden, zijn schulden gegenereerd door beslissingen om te lenen tot een niveau dat niet meer houdbaar is ten opzichte van huidige of toekomstige inkomsten (Anderloni & Vandone, 2011). Persoonlijke factoren die voor dergelijke financiële problemen zorgen zijn een gebrek aan vaardigheid in het beheren van persoonlijke financiën, optimisme over de toekomst en excessieve consumptie (Raijas, Lehtinen & Leskinen, 2010).

Er kan ook onderscheid gemaakt worden tussen onderbewindgestelden met actieve problematische schulden als grond voor de onderbewindstelling en onderbewindgestelden met passieve problematische schulden als grond voor de onderbewindstelling. De verwachting is dat onderbewindgestelden met actieve problematische schulden een langere weg te gaan hebben naar financiële zelfredzaamheid dan onderbewindgestelden met passieve problematische schulden en dat zij dus moeilijker te begeleiden zijn naar financiële zelfredzaamheid. Onderbewindgestelden met actieve problematische schulden hebben namelijk een gebrek aan vaardigheid in het beheren van persoonlijke financiën, terwijl onderbewindgestelden met passieve problematische schulden in financiële moeilijkheden zijn gekomen buiten de controle van de onderbewindgestelde om.

3.5 Tijdgebrek

Tijdgebrek is in eerder onderzoek door Bureau Bartels (2015) als belangrijkste knelpunt gevonden dat bewindvoerders ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden. Naast hun gebruikelijke werkzaamheden hebben zij onvoldoende tijd om aandacht te besteden aan het versterken van financiële zelfredzaamheid bij cliënten die hiervoor kansrijk zijn. Er zijn in een normaal bewind 17 uur per jaar beschikbaar volgens de wet en 22 uur voor een bewind met problematische schulden (Branchevereniging Professionele Bewindvoerders en Inkomensbeheerders, 2018). Deze uren zijn niet voldoende om actief met het bevorderen van financiële zelfredzaamheid aan de slag te kunnen, daarom

is de verwachting dat in dit onderzoek bewindvoerders tijdgebrek als een knelpunt ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden.

4 Methoden van onderzoek

4.1 Onderzoeksstrategie

Om de exploratieve onderzoeksvraag te beantwoorden is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksmethode zodat er diepgang verkregen wordt in de ervaren knelpunten bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden. Data in dit onderzoek is verzameld aan de hand van semigestructureerde interviews met 10 onderbewindgestelden, 10 bewindvoerders en een directeur van een organisatie voor bewindvoering. Er is gekozen voor interviews omdat deze flexibel zijn en de nadruk van het onderzoek kan veranderen als er zich nieuwe belangrijke onderwerpen voordoen (Bryman, 2012). Deze flexibiliteit is van belang voor het verkrijgen van diepgang in de ervaren knelpunten bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden. De interviews zijn *face-to-face* afgenomen met uitzondering van één interview dat telefonisch is afgenomen. In de interviews is gebruik gemaakt van een vragenlijst, welke als structuur diende voor het gesprek (zie Bijlage I en II). Factoren die mogelijk een rol spelen bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid zijn in het theoretisch kader beschreven, het theoretisch kader vormt de basis voor de vragenlijsten. Wanneer nieuwe relevante onderwerpen tijdens het interview naar voren kwamen werd hierop doorgevraagd. In een iteratief proces is de vragenlijst bijgesteld op basis van bevindingen van de interviews. Elke participant heeft toestemming gegeven voor het interview. Voorafgaand aan de interviews hebben participanten een toestemmingsformulier ondertekend waarin vermeld stond waarvoor het interview gebruikt zou worden en waarin stond dat de anonimiteit van de participant gewaarborgd blijft door de onderzoeker.

4.2 Selectie participanten

Bij de selectie van participanten is er voor gekozen om uit elke gemeente van Meerinzicht participanten te werven zodat er een goede spreiding van kenmerken is. Bij het benaderen van participanten is gebruik gemaakt van het netwerk van Meerinzicht. De bewindvoerders in Zeewolde zijn benaderd via MDF Zeewolde, de schuldhulpverleningsorganisatie in Zeewolde welke ook zelf bewindvoering aanbiedt. Bewindvoerders in Ermelo en Harderwijk zijn benaderd via het netwerk van het bewindvoerders overleg in Harderwijk. Deze groep bewindvoerders overlegt met de gemeente een aantal keer per jaar en is werkzaam in Harderwijk en/of Ermelo. Aan de bewindvoerders die mee hebben gedaan aan het onderzoek

is gevraagd of zij onderbewindgestelden, die vanwege schulden onder bewind zijn gekomen, wilden benaderen om mee te doen aan het onderzoek. Daarnaast zijn onderbewindgestelden benaderd via een klantmanager bij Meerinzicht en via het netwerk van Schouders eronder, een landelijke professionaliseringsprogramma voor de schuldhulpverlening, in Harderwijk. Deze manier van participanten benaderen wordt ook wel snowball sampling genoemd (Bryman, 2012).

Snowball sampling brengt als risico met zich mee dat de groep mogelijk niet representatief is voor de gehele groep onderbewindgestelden en bewindvoerders. Door participanten te werven met een goede spreiding van kenmerken en een breed spectrum aan perspectieven is getracht de representativiteit te waarborgen. Onderbewindgestelden in verschillende fasen van bewindvoering zijn geïnterviewd en bewindvoerders die veel ervaring hebben en relatief minder ervaring hebben zijn geïnterviewd. De achtergrondkenmerken van participanten zijn weergegeven in tabel 2. In de tabel en de resultatensectie wordt de directeur van een organisatie voor bewindvoering als bewindvoerder geteld, de citaten van de directeur van een organisatie voor bewindvoering zullen wel als dusdanig herkenbaar zijn.

4.3 Validiteit en betrouwbaarheid

Volgens Guest, Bunce en Johnson (2006) treedt verzadiging van informatie in het algemeen op na ongeveer twaalf interviews. Aangezien dit onderzoek een specifieke doelstelling heeft was de verwachting dat verzadiging van informatie eerder zal optreden (Marshall, 1996). Kleine aantallen participanten kunnen genoeg zijn voor het vergaren van complete en accurate informatie zolang ze een bepaalde mate van expertise over het onderwerp bezitten (Romney, Batchelder & Weller, 1986; Jette, Grover & Keck, 2003). In dit onderzoek trad er na ongeveer acht interviews met onderbewindgestelden en na ongeveer acht interviews met bewindvoerders verzadiging van informatie op. Door middel van het navolgen van de vragenlijsten is er een identieke manier van handelen tijdens alle interviews gehandhaafd, hierdoor is de interne validiteit hoog. Bewindvoerders zijn in dit onderzoek geïnterviewd in hun eigen werkomgeving of in vergaderruimten van de gemeenten. Bij onderbewindgestelden hebben de interviews plaatsgevonden in hun thuisomgeving of in vergaderruimten van de gemeenten. Bij één interview is ervoor gekozen om deze telefonisch af te nemen vanwege tijdgebrek. Een telefoongesprek beperkt de mogelijkheden van een dialoog, terwijl een dialoog bevorderlijk is wanneer een onderzoeker een vertrouwensband wil opbouwen. Net

zoals bij de interviews op locatie is bij het telefonische interview de vragenlijst de leidraad geweest voor het gesprek, waardoor dezelfde onderwerpen aan bod zijn gekomen en de validiteit gewaarborgd blijft.

Tabel 2. Selectie participanten

Achtergrondkenmerken	Totaal aantal bewindvoerders	Totaal aantal onderbewindgestelden
<u>Geslacht</u>		
Aantal mannen	4	3
Aantal vrouwen	7	7
<u>Tijd werkzaam</u>		
<3 jaar	2	
3-6 jaar	5	
6> jaar	4	
<u>Tijd onder bewind</u>		
0-1 jaar		3
2-3 jaar		4
4-5 jaar		1
5> jaar		1
Niet meer onder bewind		1
<u>Gemeente woonachtig</u>		
Ermelo		3
Harderwijk		5
Zeewolde		2

4.4 Analyse

De vragenlijsten die voor de semigestructureerde interviews zijn gebruikt, zijn aan de hand van het theoretisch kader opgesteld (zie Tabel 3). Volgens Blumer (2012) is het van belang om het proces van interpretatie te achterhalen om gedrag te begrijpen. Het is daarom van belang om bij bewindvoerders en onderbewindgestelden te achterhalen welke betekenisgeving en percepties worden meegenomen in hun handelen. Om deze reden zijn in

de vragenlijsten vragen over percepties over bewindvoering toegevoegd. Daarnaast zijn er ook vragen over de achtergrond van de bewindvoerders en onderbewindgestelden meegenomen in de vragenlijst, omdat deze informatie nuttig kan zijn bij het contextualiseren van antwoorden (Bryman, 2012). Om de prescriptieve vraag te beantwoorden is er in de vragenlijsten gevraagd welke ondersteunende rol de gemeente kan spelen bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden. Aan het einde van de interviews is er een open vraag gesteld of participanten nog onderwerpen gemist hebben, zodat participanten de kans hadden om verdere informatie over het onderwerp te delen.

Van de interviews zijn geluidsopnames gemaakt, deze geluidsopnames zijn letterlijk getranscribeerd en naderhand geanonimiseerd. De transcripties zijn gecodeerd om de verzamelde data te analyseren met behulp van het programma NVivo. Het coderen zorgt ervoor dat de verzamelde data georganiseerd en geïnterpreteerd kunnen worden (Boeije, 2010). Voorafgaand aan het coderen is een coderingsschema gemaakt op basis van het theoretisch kader. Sommige fragmenten tekst passen niet binnen deze codes, daarom zijn er volgens een inductieve benadering ook codes gegenereerd vanuit de tekst. Dit heeft geleid tot zes hoofdthema's. In de volgende fase van de analyse is er axiaal gecodeerd, dat betekent dat codes binnen thema's zijn opgesplitst in verschillende onderwerpen (Bryman, 2012). Het coderingsschema is in Bijlage III toegevoegd. Hierna is de data geïnterpreteerd. Er is steeds gekeken naar verschillen en overeenkomsten tussen fragmenten binnen een onderwerp. De bevindingen worden gepresenteerd aan de hand van citaten van participanten. De citaten zijn geselecteerd op basis van relevantie, wanneer er tegengestelde opvattingen waren over een onderwerp is dit telkens beschreven, zodat de bevindingen een zo volledig mogelijk beeld geven van alle verzamelde data.

Tabel 3.

Conceptueel model

Thema's	Subthema's	Interviewvragen bewindvoerders	Interviewvragen onderbewindgestelden
Financiële zelfredzaamheid	Financiële geletterdheid	8, 9, 11	7, 8, 9, 10, 11, 12, 14
	Financiële inclusie	8, 9, 11	7, 8, 9, 10, 11, 13, 14
Motivatie	Motivatie	12	5, 6
Dilemma's	Dilemma's	13, 14	
Problematische schulden	Problematische schulden (actief vs passief)	10	2
Percepties bewindvoering	Betekenisgeving bewindvoering	4, 5, 6	4
	Doelstellingen bewindvoering	7	3
Achtergrondinformatie		1, 2, 3	1

5 Resultaten

De resultaten in dit hoofdstuk zijn in vier thema's opgedeeld. Als eerste wordt besproken wat onderbewindgestelden en bewindvoerders verstaan onder financiële zelfredzaamheid. Ten tweede wordt besproken hoe bewindvoerders financiële zelfredzaamheid bevorderen vanuit het oogpunt van zowel bewindvoerders als onderbewindgestelden. Ten derde worden de knelpunten bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid besproken die bewindvoerders en onderbewindgestelden ervaren. Tot slot wordt besproken welk advies onderbewindgestelden en bewindvoerders meegeven aan de gemeenten.

5.1 Definitie van financiële zelfredzaamheid

Wanneer het gaat om de knelpunten bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid is het van belang te weten welke definitie participanten hanteren. Verschillen in definities kunnen namelijk leiden tot verschillen in ervaren knelpunten. Geïnterviewde bewindvoerders gaven onder andere aan dat een lange termijn visie een onderdeel is van financiële zelfredzaamheid, dat houdt in dat onderbewindgestelden qua financiën rekening kunnen houden met een langere termijn. Dit is enigszins in lijn met de definitie van het Nibud (2012, p. 7), iemand is financieel zelfredzaam “wanneer hij weloverwogen keuzes maakt zodanig dat zijn financiën in balans zijn, zowel op de korte als op de lange termijn”. Onderstaand citaat strookt met de antwoorden van bewindvoerders over financiële zelfredzaamheid en het belang van een lange termijn visie:

“Dat is op het ogenblik dat ze in ieder geval al wel goed kunnen vooruitkijken, dus niet meer beperkt zijn tot een week, maar in ieder geval bijvoorbeeld een kwartaal naar voren kunnen kijken. Van nou wat gaat er dit kwartaal gebeuren. Wat heb ik nodig en waar moet ik wat voor sparen.”

Participant 1. Bewindvoerder sinds vier jaar

De meest opvallende toevoeging aan de definitie van financiële zelfredzaamheid is dat drie bewindvoerders aangeven dat ook formulieren invullen en het werken met DigiD vaardigheden zijn die onder financiële zelfredzaamheid vallen. Volgens deze definitie moet men dus niet alleen weloverwogen keuzes kunnen maken op korte en lange termijn, maar moet men ook de vaardigheden bezitten om formulieren in te vullen en met DigiD te werken.

Een proactieve houding is volgens één bewindvoerder ook onderdeel van financiële zelfredzaamheid. Twee onderbewindgestelden geven aan dat zij zichzelf financieel zelfredzaam vinden wanneer zij schuldenvrij zijn en één bewindvoerder vindt dat zolang onderbewindgestelden schulden hebben ze nooit financieel zelfredzaam zijn. Het aflossen

van schulden is volgens hen een belangrijke stap om financieel zelfredzaam te worden. Opvallend is dat onderbewindgestelden het schuldenvrij zijn als financiële zelfredzaamheid definiëren, volgens hen is het belangrijkste om financieel zelfredzaam te worden dus het aflossen van de schulden. De definitie van financiële zelfredzaamheid wordt dus breder getrokken dan op de korte en lange termijn keuzes kunnen maken zodat de financiën in balans zijn, veelgenoemd is ook het belang van formulieren in kunnen vullen, met DigiD kunnen werken en geen (problematische) schulden hebben.

5.2 Bevordering van financiële zelfredzaamheid

Om te begrijpen welke knelpunten bewindvoerders en onderbewindgestelden tegenkomen bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid is het van belang te beschrijven hoe bewindvoerders de financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden bevorderen. Een belangrijke bevinding hierbij is dat vijf geïnterviewde bewindvoerders aangeven dat de belangrijkste doelstelling van bewind in eerste instantie stabilisering is, dat houdt in dat er geen nieuwe schulden meer gemaakt worden en de financiën daarom stabiel zijn. Wanneer de zaken gestabiliseerd zijn kan er pas gewerkt worden aan financiële zelfredzaamheid.

De meest gebruikelijke methode om financiële zelfredzaamheid te bevorderen is onderbewindgestelden een budget voor een langere tijd te geven. Onderstaand citaat strookt met de antwoorden van bewindvoerders wat de meest gebruikelijke methode is om financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden te bevorderen:

“Ja nou ja met name dus het leefgeld, niet meer per week maar per maand. Dat dat je ze leert zelf hun planning te maken. Zelf de vaste lasten betalen zodat je zeker weet dat dat goed is en de rest bij de klant laten. Dus kijk of ze kunnen sparen, kijk of ze daar potjes zelf voor kunnen maken of dingen kunnen doen.”

Participant 11. Bewindvoerder sinds 2009

Tien bewindvoerders en één onderbewindgestelde geven aan dat de financiële zelfredzaamheid met name bevorderd wordt door een ruimer budget te geven voor een langere tijd. Bewindvoerders geven onderbewindgestelden voor ruimere tijd leefgeld, zij moeten dan een langere termijn rond zien te komen. Dit is een methode waarbij bewindvoerders onderbewindgestelden geen nieuwe informatie geven, maar waarbij ze op een gegeven moment kijken of onderbewindgestelden het kunnen door het stapje per stapje op te bouwen.

Zes bewindvoerders geven aan dat zij ook financiële kennis overdragen aan onderbewindgestelden. Zij geven dan uitleg over waarom ze bepaalde beslissingen nemen, ze leggen uit waar mensen recht op hebben en gaan in gesprek over waarom sommige uitgaven niet verstandig zijn of hoe men geld beter kan uitgeven. Zij gaan dan ook in op het leefgeld budget, hoe ze dat het beste kunnen uitgeven.

Bewindvoerders dragen ook financiële kennis over door onderbewindgestelden te betrekken bij het maken van financiële beslissingen. Twee geïnterviewde bewindvoerders geven aan dat zij onderbewindgestelden betrekken bij het maken van financiële beslissingen. Zo worden ze betrokken bij het herverdelen van kinderbijslag en het algehele budgetplaatje. Zes geïnterviewde onderbewindgestelden geven aan dat zij betrokken worden bij het maken van financiële beslissingen. Onderstaand citaat strookt met de antwoorden van deze onderbewindgestelden:

“Wij hebben wel eens een budgetplan of een maanbegroting doorgenomen. Ook toen ik een nieuwe baan kreeg en dus mijn salaris omhoog ging, hebben we er gewoon samen naar gekeken.”

Participant 19. Onderbewindgestelde sinds een jaar

Een andere methode om financiële kennis over te dragen op cliënten is een budgetcursus. Zo geeft één van de geïnterviewde onderbewindgestelden aan een dergelijke cursus gevolgd te hebben. Een bewindvoerder geeft aan dat in deze cursus veel rondom het financiële huishouden wordt uitgelegd en cliënten moeten oefenen met sommen. Deze bewindvoerder geeft onderbewindgestelden alleen op als zij die goed genoeg acht om uit bewind te gaan. De perceptie dat een onderbewindgestelde kansrijk is om uit bewind te gaan is dus blijkbaar ook van belang bij het wel of niet overdragen van financiële kennis. Bewindvoerders maken zelf een inschatting wie er kansrijk zijn om uit bewind te stromen en op basis van deze afweging beslissen zij om wel of niet te investeren in het overdragen van financiële kennis.

In het theoretisch kader is benoemd dat het gepercipieerde belang een belangrijke determinant is voor het succes van financiële educatie. Voor het overdragen van financiële kennis aan onderbewindgestelden is het daarom belangrijk dat onderbewindgestelden inzien wat zij aan deze financiële kennis hebben en wat zij ermee kunnen. Een bewindvoerder bevestigt dat het van belang is dat onderbewindgestelden het belang inzien van een dergelijke cursus, als ze het belang er niet van inzien zal het overdragen van de financiële kennis weinig effect hebben op financiële zelfredzaamheid. Wanneer onderbewindgestelden het belang van financiële educatie niet zien, zijn zij niet gemotiveerd om de kennis in zich op te nemen.

Verder geven vier bewindvoerders aan dat ze ook de vaardigheden van onderbewindgestelden met betrekking tot het invullen van formulieren en DigiD proberen te bevorderen als onderdeel van financiële zelfredzaamheid. Zo nemen ze samen formulieren door maar laten ze onderbewindgestelden ook zelf aan de slag gaan met formulieren en DigiD.

Het bevorderen van financiële zelfredzaamheid wordt dus gedaan door lefgeld voor een langere periode te geven, financiële kennis over te dragen, onderbewindgestelden te betrekken bij financiële beslissingen en door de vaardigheden voor het werken met DigiD en het invullen van formulieren te bevorderen. Een randvoorwaarde voor het bevorderen van financiële zelfredzaamheid is dat de financiën zijn gestabiliseerd, pas daarna kan er gewerkt worden aan de financiële zelfredzaamheid.

5.3 Knelpunten bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid

In het theoretisch kader zijn verwachtingen geschetst welke knelpunten zich voor kunnen doen bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. In deze paragraaf wordt besproken welke verwachte knelpunten naar voren zijn gekomen in dit onderzoek, welke verwachte knelpunten niet naar voren zijn gekomen in dit onderzoek en welke knelpunten niet verwacht zijn vanuit het theoretisch kader maar wel naar voren zijn gekomen in dit onderzoek.

Knelpunten in lijn met theorie

Een gebrek aan financiële inclusie is als knelpunt naar voren gekomen in dit onderzoek. Vier bewindvoerders gaven namelijk aan dat banken niet toelaten dat onderbewindgestelden kunnen internetbankieren. In het theoretisch kader werd gesteld dat het belang is dat er niet alleen kennis wordt overgedragen (werken aan de financiële geletterdheid), maar de onderbewindgestelden ook daadwerkelijk de mogelijkheid krijgen om te handelen met de kennis die ze hebben (financiële inclusie). Doordat onderbewindgestelden niet kunnen internetbankieren kunnen zij de kennis die zij leren niet toepassen, terwijl dit wel van belang is voor het ontwikkelen van financiële zelfredzaamheid (Johnson & Sherraden, 2007). Onderstaand citaat strookt met de gegeven antwoorden van bewindvoerders over financiële inclusie:

“Ja, contact met de banken is heel moeilijk. Wij hebben zelf een samenwerking met [bank], daar kun je een cliënt niet laten afbouwen, dus dat maakt het heel lastig voor ons want, kijk, als je tegen iemand zegt je moet zelf je vaste lasten weer gaan betalen, ik controleer het. Ja, dan kun je tegenwoordig denk ik niet anders dan internetbankieren want dat is zo van deze tijd ik kan niet meer zeggen je moet een acceptgiro bij de bank door de bus doen. Volgens mij kan dat niet eens meer en die mogelijkheid bieden een aantal banken gewoon niet zolang mensen echt nog onder bewind staan.”

Participant 4. Bewindvoerder sinds 2013

In lijn met de verwachting vanuit het theoretisch kader is het gebrek aan motivatie van onderbewindgestelden een knelpunt dat ervaren wordt bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Vanuit de theorie was de verwachting dat wanneer onderbewindgestelden het belang van financiële educatie niet zien, zij niet gemotiveerd zijn om de kennis in zich op te nemen. Wanneer zij niet gemotiveerd zijn om kennis in zich op te nemen staat dit financiële zelfredzaamheid in de weg. Zeven bewindvoerders benoemen dat in sommige gevallen het gebrek aan motivatie een knelpunt is bij het bevorderen van de financiële zelfredzaamheid. Dat onderbewindgestelden wel of niet gemotiveerd zijn kan verschillende redenen hebben. Wanneer men gemotiveerd is doet het soort motivatie er ook toe, een van de bewindvoerders benoemt wanneer men gemotiveerd is om uit bewind te stromen om weer een frisse start tegemoet te gaan, dat een betere motivatie is dan wanneer iemand het zelf weer wil doen om bij zijn of haar geld te kunnen.

Drie onderbewindgestelden geven aan dat ze niet de doelstelling hebben om het uiteindelijk weer zelf te doen, terwijl drie onderbewindgestelden aangeven dat hun doelstelling bij bewindvoering is om het weer zelf te doen en schuldevrij te zijn. Sommige onderbewindgestelden willen dus niet financieel zelfredzaam zijn. In deze gevallen komt het gebrek aan motivatie omdat ze niet geloven dat ze het zelf kunnen. Het is dan dus eigenlijk geen gebrek aan motivatie, maar een gebrek aan zelfvertrouwen. Deze onderbewindgestelden geven aan dat financiën een hoop stress veroorzaken. Twee bewindvoerders benoemen ook dat de motivatie er soms niet is vanwege onzekerheid, onderbewindgestelden vinden het eng om uit bewind te stromen. Onderstaand citaat strookt met de antwoorden van onderbewindgestelden over het gebrek aan zelfvertrouwen en de stress die financiën veroorzaken:

“Ik heb een afspraak gemaakt met [naam bewindvoerder] van luister even, ik vind de hele administratie kwestie, wil ik me niet mee bezig houden want dat stoort mij zoveel. Dan ga ik me druk maken om dit en dan ga ik me druk maken om dat, dan ga ik weer hierin passen en dan ga ik weer daarin passen en dan slaap ik weer slecht en dan word ik weer slecht wakker en dan verslaap ik me en dan kost het me weer geld snap je? Dus ik weet wat mijn valkuil is.”

Participant 14. Onderbewindgestelde sinds twee jaar

Vanuit het theoretisch kader was de verwachting dat onderbewindgestelden met actieve problematische schulden een langere weg te gaan hebben naar financiële zelfredzaamheid dan onderbewindgestelden met passieve problematische schulden en dat zij dus moeilijker te begeleiden zijn naar financiële zelfredzaamheid. Zes bewindvoerders ondervonden dit. Zij gaven aan dat er een verschil is tussen mensen met een life-event als oorzaak van schulden (e.g. scheiding) en mensen met hun eigen uitgavenpatroon als oorzaak van de schulden. Zoals verwacht zijn onderbewindgestelden met actieve problematische schulden moeilijker te begeleiden naar financiële zelfredzaamheid dan onderbewindgestelden met passieve problematische schulden. Onderstaand citaat sluit aan bij de antwoorden van de bewindvoerders:

“Waar het in principe het meest makkelijk is, mensen met schulden, daarin onderscheid makend van hoe mensen dus in de schulden zijn gekomen. Mensen die in de schulden zijn gekomen omdat ze maar raak leefden, ja, dat is moeilijk want die mensen waren ook vaak gewend aan een relatief groot uitgavenpatroon. Die gaan dan nu in een keer terug want je moet weer binnen het budget. Voor de een gaat dat wat makkelijker dan voor de ander, maar dat is al een uitdaging. Maar mensen die ongewild in de problemen zijn gekomen, ja, dat is uiteindelijk het makkelijkste nog . . . bij die mensen valt het kwartje wat, het is natuurlijk hartstikke vervelend, laten we duidelijk zijn, maar daar valt het kwartje meestal wel wat sneller . . . Die zijn wel vatbaarder voor realiteit, hebben veel meer realiteitszin.”

Participant 2. Bewindvoerder sinds zeven jaar

In het theoretisch kader is de verwachting geschetst dat tijdgebrek een knelpunt is dat bewindvoerders ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. In dit onderzoek is dit naar voren gekomen als knelpunt. Drie geïnterviewde bewindvoerders benoemen dat er niet voldoende tijd is voorgeschreven om de financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden te bevorderen. Het wettelijke aantal uren dat zij per case mogen besteden is te laag om serieus aan de slag te gaan met het bevorderen van financiële zelfredzaamheid.

Verwachte knelpunten die niet gevonden zijn

Tegen de verwachting vanuit het theoretisch kader in is een gebrek aan het werken aan financiële geletterdheid niet gevonden als knelpunt in dit onderzoek. Een verklaring hiervoor kan zijn dat onderbewindgestelden en bewindvoerders vinden dat er genoeg gewerkt wordt aan financiële geletterdheid maar er in de praktijk eigenlijk te weinig gewerkt wordt aan de financiële geletterdheid vanwege bijvoorbeeld tijdgebrek.

In het theoretisch kader is de verwachting geschetst dat het dilemma tussen de autonomie van de cliënt respecteren en de cliënt beschermen tegen hun mogelijke onverstandige keuzes en de keuze hiertussen een knelpunt kan zijn dat bewindvoerders ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Tegen de verwachting in heeft geen van de bewindvoerders dit benoemd als een knelpunt. Zij maken hier zelf een overweging in en vinden hier een bepaalde balans tussen maar ervaren dit niet als een knelpunt bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Een bewindvoerder vertelde bijvoorbeeld een anekdote over hoe een cliënt driehonderd euro wilde voor een nieuwe fiets, waarbij de bewindvoerder zei ‘nee, zoek maar een fiets voor rond de honderd euro’. Daarmee beschermt de bewindvoerder de onderbewindgestelde tegen een mogelijk onverstandige keuze om te veel geld uit te geven. Verder kan het zijn dat bewindvoerders zelf vinden dat zij een goede afweging maken, maar dat deze afweging soms toch de financiële zelfredzaamheid van hun cliënten in de weg staat.

Knelpunten die niet verwacht zijn vanuit het theoretisch kader

Een knelpunt dat niet verwacht is vanuit het theoretisch kader is problematische zelfbeheersing bij het omgaan met financiën. Vier bewindvoerders en drie onderbewindgestelden noemen zelfbeheersing een knelpunt bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Verleidingen weerstaan is erg lastig voor sommige onderbewindgestelden, dat zij deze impulsen niet kunnen weerstaan staat het bevorderen van financiële zelfredzaamheid in de weg. Wanneer onderbewindgestelden van zichzelf weten dat zij moeilijk verleidingen kunnen weerstaan is dit voor hen ook een reden om niet uit bewind te willen stromen. Onderstaand citaat geeft weer hoe lastig sommige onderbewindgestelden het vinden om impulsen te beheersen:

“Ik kan nog wel eens een gat in mijn hand hebben als het niet goed met me gaat weet je, dus als ik het zelf heb ben ik gewoon heel bang dat ik snel in de schulden terecht kom. Stel je voor, de 23e krijg ik mijn uitkering, 23e heb ik een rottag, dan is al mijn geld op en niks is betaald. Daar wil ik mezelf voor behoeden.”

Participant 13. Onderbewindgestelde sinds zes jaar

Actieve problematische schulden komen voort uit een problematische zelfbeheersing. Onderbewindgestelden met een problematische zelfbeheersing zijn daarom moeilijker te begeleiden zijn naar financiële zelfredzaamheid dan onderbewindgestelden met passieve problematische schulden waar schulden niet voortvloeien uit een problematische zelfbeheersing.

Het negatieve imago van bewindvoering is in dit onderzoek naar voren gekomen als knelpunt bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. De geïnterviewde directeur van een organisatie voor bewindvoering, een bewindvoerder en drie onderbewindgestelden ervaren een negatief imago van bewindvoering. Onderbewindgestelden vernemen soms negatieve ervaringen met bewindvoering via de media of via anderen in hun eigen netwerk. Een onderbewindgestelde vertelde dat zij een huisgenoot heeft gehad die tot twee keer toe met meer schulden uit bewind ging dan dat diegene daarvoor had. Bij onderbewindgestelden leiden deze negatieve ervaringen van anderen tot wantrouwen richting de bewindvoerder wanneer zij onder bewind komen te staan. Het negatieve imago van bewindvoering staat daarom het vertrouwen van een onderbewindgestelde in de bewindvoerder in de weg en daarmee ook het bevorderen van de financiële zelfredzaamheid, om de financiële zelfredzaamheid te bevorderen moet de bewindvoerder namelijk eerst het vertrouwen winnen van de cliënt. Onderstaand citaat illustreert hoe onderbewindgestelden in eerste instantie de bewindvoerder wantrouwen vanwege het negatieve imago:

“Ja, wat ik vooral belangrijk vind en wat ik in het begin natuurlijk ook had. Je hoort eigenlijk altijd de negatieve verhalen, dus ik stond er zelf ook heel negatief in. Het contact tussen mij en [naam bewindvoerder] dat was in het begin ook echt alleen maar heibel. Ik belde elke keer maar weer boos op want dit klopte niet en dat klopte niet. Dat komt eigenlijk omdat je gewoon door de verhalen heb je gewoon een negatief beeld en dan doen ze wat en dan denk je ja maar dat kan helemaal niet. Ja en dan legt ze het rustig uit en dan.. Ja.”

Participant 15. Onderbewindgestelde, bijna drie jaar onder bewind

Een knelpunt dat niet verwacht is vanuit het theoretisch kader maar wat door zowel bewindvoerders als onderbewindgestelden wordt ervaren zijn problemen met het invullen van formulieren en het werken met DigiD. Vier van de geïnterviewde bewindvoerders en twee

van de geïnterviewde onderbewindgestelden noemen het invullen van formulieren en/of DigiD een knelpunt waar ze tegen aanlopen bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. De cliënten hebben de vaardigheden niet om formulieren in te vullen en/of met DigiD te werken. Het correct invullen van formulieren en het kunnen werken met DigiD is onderdeel van de definitie van financiële zelfredzaamheid die deze participanten hanteren, daarom ervaren zij het niet kunnen invullen van formulieren en het niet kunnen werken met DigiD als een knelpunt dat financiële zelfredzaamheid in de weg staat.

De toegankelijkheid van de schuldhulpverlening wordt door twee geïnterviewde onderbewindgestelden en door een geïnterviewde bewindvoerder als een knelpunt benoemd bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. De toegankelijkheid van de schuldhulpverlening is volgens deze geïnterviewde participanten een knelpunt waar ze tegenaan lopen. Om in een schuldentraject te komen is volgens deze participanten lastig omdat men aan verschillende eisen moet voldoen. Dat de schuldhulpverlening moeilijk toegankelijk is komt door het gemeentelijke beleid volgens de bewindvoerder. Dat dit een knelpunt is bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid heeft te maken met de definitie van financiële zelfredzaamheid die deze participanten hanteren. Bij financiële zelfredzaamheid horen geen (problematische) schulden volgens de gehanteerde definitie, om van de schulden af te komen en financieel zelfredzaam te worden moet men daarom eerst een schuldentraject doorlopen. Onderstaand citaat illustreert hoe de schuldhulpverlening als knelpunt wordt ervaren:

“Om in de schuldhulpverlening te komen in Nederland is nog een aardig traject wat je moet doorlopen en dat is een algeheel beeld waar men toch wel een beetje tegen aanloopt. Dat het veel makkelijker moet zijn om in de schuldhulpverlening te gaan . . . De gemeente mag ook daar wel eens goed in de spiegel kijken want dat zijn allemaal wurgcontracten die afgesloten worden, want het moet allemaal zo goedkoop mogelijk. Wat betekent zo goedkoop mogelijk, dat die schuldhulpverleners ook uitgeknepen zijn en waardoor ook weer de wachttijden veel langer zijn.”

Participant 2. Bewindvoerder sinds zeven jaar

Drie geïnterviewde bewindvoerders benoemen dat mensen die hun situatie als de schuld van de wereld zien moeilijker leren dan mensen die hun situatie zien als de uitkomst van hun eigen gedrag. Het bevorderen van financiële zelfredzaamheid is daarom makkelijker bij onderbewindgestelden die hun situatie zien als de uitkomst van hun eigen gedrag. De mate waarin men gelooft dat men invloed heeft op de uitkomsten van gebeurtenissen in het leven wordt ook wel de ‘locus of control’ genoemd door Rotter (1966). Iemand met een interne locus of control gelooft dat hij of zij invloed heeft op uitkomsten terwijl iemand met een

externe locus of control gelooft dat krachten buiten de controle van het individu om de uitkomsten bepalen. In dit geval is de externe locus of control van onderbewindgestelden dus een knelpunt bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Onderstaand citaat strookt met de antwoorden van de geïnterviewde bewindvoerders over de locus of control:

“Mensen die zelf verantwoording nemen voor hun daden en de problemen die ze hebben veroorzaakt, die zich ook verantwoordelijk voelen voor de schulden die ze gemaakt hebben, die zijn veel beter leerbaar dan mensen die zich slachtoffer voelen van dat ze een uitkering hebben, van alles eigenlijk, van de scheiding. Mensen die zich slachtoffer voelen die zijn heel moeilijk leerbaar vind ik.”

Participant 8. Bewindvoerder sinds zes jaar

Tegenwerkende onderbewindgestelden worden door twee bewindvoerders ervaren als een knelpunt bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Dat zij afspraken niet nakomen belemmert het bevorderen van de financiële zelfredzaamheid. Wanneer zij hun afspraken niet nakomen kan de bewindvoerder namelijk ook niet verantwoordelijkheden uit handen geven en moet de bewindvoerder de onderbewindgestelde altijd controleren. Dit terwijl het vergroten van verantwoordelijkheden bevorderlijk is voor de financiële zelfredzaamheid.

Een van de elf geïnterviewde bewindvoerders ervaart dat bewindvoerders niet de vaardigheden hebben om financiële zelfredzaamheid te bevorderen. De bewindvoerder vindt dat het eigenlijk niet de taak hoort te zijn van bewindvoerders omdat zij daar niet voor uitgerust zijn, bewindvoerders zijn geen coaches of psychiaters. Om de financiële zelfredzaamheid te bevorderen zijn specifieke vaardigheden vereist die bewindvoerders niet hebben. Voor het bevorderen van financiële zelfredzaamheid hebben zij vaardigheden nodig die ook gericht moeten zijn om gedragsverandering. Het missen van deze vaardigheden is daarom een knelpunt bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid.

Het laatste knelpunt bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid dat gevonden is in dit onderzoek is slechte controle op bewindvoering door de rechtbank. Een bewindvoerder noemt de slechte controle door de rechtbank een knelpunt. Doordat de controle slecht is worden klachten van onderbewindgestelden niet gehoord en worden bewindvoerders niet echt gecontroleerd of zij hun werk goed uitvoeren. Bewindvoerders krijgen dus geen prikkel om aan de slag te gaan met het bevorderen van financiële zelfredzaamheid.

5.4 Advies voor de gemeenten

“Als er een loket zou zijn . . . een loket wat veel toegankelijker is bij de gemeente, van jongens help me, misschien wel vaste buddy’s, dan zou een heleboel bewind absoluut niet nodig zijn.”

Participant 7. Bewindvoerder sinds 2016

Om de prescriptieve vraag te beantwoorden zijn geïnterviewde bewindvoerders en onderbewindgestelden ook gevraagd welke ondersteunende rol de gemeenten zou kunnen spelen bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Drie geïnterviewde bewindvoerders en één geïnterviewde onderbewindgestelde geven aan dat een aanspreekpunt voor hulp binnen de gemeente een uitkomst zou zijn. Bij dit aanspreekpunt kan men met vragen geholpen worden, geadviseerd worden over vervolgstappen en hulp krijgen bij het gebruiken van DigiD of het invullen van formulieren. Het gaat om een laagdrempelig aanspreekpunt dat fysiek bij het stadhuis zit zodat het makkelijk te vinden is. Door in het gemeentehuis hulp te bieden bij het invullen van formulieren en het gebruiken van DigiD is men goed te vinden en kan men bewoners vaardigheden aanleren die vereist zijn voor het invullen van formulieren en het gebruik van DigiD. Dat onderbewindgestelden vaardigheden missen om formulieren in te vullen en/of met DigiD te werken is het knelpunt bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid dat hiermee verholpen wordt.

Hulp bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid kan men ook geven in een andere vorm, namelijk in de vorm van cursussen. Twee bewindvoerders en een onderbewindgestelden noemen het geven van cursussen een ondersteunende rol die de gemeente zou kunnen spelen bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Deze cursussen gaan dan over tips en tricks met budgetteren, het omgaan met DigiD en het invullen van formulieren.

Vier onderbewindgestelden en één bewindvoerder noemen het geven van nazorg als iemand uit bewind stroomt een ondersteunende rol die de gemeente kan vervullen bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Het gaat dan om iemand die fysiek meekijkt of het goed gaat met iemand die net uit bewind stroomt, dat er ingegrepen kan worden als het niet goed gaat of dat er hulp geboden kan worden. Onderstaand citaat illustreert hoe de nazorg vormgegeven kan worden:

“Dat moet een warm vangnet zijn, dat zou best een vrijwilliger kunnen zijn. Wel een opgeleide vrijwilliger, maar wel iemand die dan ook echt, fysiek, kijken, waarnemen dat het goed gaat en wellicht een soort buddy blijven na afloop van die periode, maar dat is en zal maatwerk blijven ook nog . . . want het kan ook zijn dat je na een half jaar de conclusie trekt of misschien wel na een paar maanden van nou het eerste wat er moet gebeuren is opnieuw onder bewind want dit loopt helemaal uit de hand.”

Participant 3. Directeur van een organisatie voor bewindvoering

Een bewindvoerder stelde ook voor dat de gemeente meer preventief kan gaan werken in samenwerking met woningcorporaties en zorgverzekeraars. Op dit moment krijgt men een brief als er een betalingsachterstand is, welke beschrijft dat wanneer men problemen verwacht men contact kan opnemen met een bepaald punt. Deze bewindvoerder stelt voor dat de gemeente daar meer proactief achteraan moet gaan, er moet iemand fysiek langs gaan om escalatie te voorkomen.

6 Conclusie en discussie

Het eerste doel van dit onderzoek is de kenmerken van onderbewindgestelden en de redenen voor beschermingsbewind in kaart te brengen. De beschrijvende vraag luidt: *‘Wat zijn de belangrijkste kenmerken van personen die onder bewind staan en welke redenen heeft men om beschermingsbewind aan te vragen?’*. Om de onderzoeksvraag te beantwoorden zijn onderzoeksrapporten geraadpleegd die over heel Nederland gaan, omdat bij Meerinzicht geen bruikbare data beschikbaar zijn over de doelgroep. Er is in de registratie geen onderscheid tussen vrijwillig budgetbeheer, bewindvoering, mentorschap en curatele. Gesteld kan worden dat de meerderheid van de onderbewindgestelden mannelijk en meestal tussen de 27 en 64 jaar oud is. Het aandeel jongeren dat onder bewind staat is de laatste jaren gestegen. Huishoudens die bijzondere bijstand voor bewindvoering ontvangen zijn doorgaans alleenstaande huishoudens. Wat betreft de redenen voor beschermingsbewind kan gesteld worden dat er een groeiende doelgroep is die vanwege schuldenproblematiek onder bewind komt te staan. Dat zij zelf niet meer in staat zijn om de eigen financiën te beheren en uit de schuldensituatie willen komen zijn de meest voorkomende redenen om bewind aan te vragen.

Om een accurater beeld te krijgen van onderbewindgestelden in Ermelo, Harderwijk en Zeewolde moet de registratie van bijzondere bijstand anders vormgegeven worden. De gegevens van bijzondere bijstand moeten gesplitst worden naar de groepen vrijwillig budgetbeheer, bewindvoering, mentorschap en curatele. Wanneer gegevens specifiek voor de groep onderbewindgestelden zijn, kan met een kwantitatieve analyse de doelgroep in Ermelo, Harderwijk en Zeewolde accuraat worden beschreven.

Het tweede doel van dit onderzoek is de knelpunten die bewindvoerders en onderbewindgestelden ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid in kaart te brengen. De exploratieve onderzoeksvraag die gesteld is luidt: *‘Welke knelpunten ervaren bewindvoerders en onderbewindgestelden bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden?’*. Er zijn 10 onderbewindgestelden, 10 bewindvoerders en een directeur van een organisatie voor bewindvoering geïnterviewd. Geïnterviewde onderbewindgestelden zijn woonachtig in Ermelo, Harderwijk of Zeewolde en geïnterviewde bewindvoerders zijn werkzaam in één of meerdere van deze gemeenten.

In eerste instantie is onderzocht welke definitie van financiële zelfredzaamheid bewindvoerders en onderbewindgestelden hanteren en welke methoden bewindvoerders hanteren om financiële zelfredzaamheid te bevorderen. Allereerst kan gesteld worden dat bewindvoerders en onderbewindgestelden een andere definitie van financiële

zelfredzaamheid hanteren dan die het Nibud (2012) hanteert. Men moet niet alleen weloverwogen keuzes kunnen maken zodanig dat de financiën in balans zijn op de korte en de lange termijn, men moet ook de vaardigheid hebben om te werken met DigiD, formulieren correct kunnen invullen en geen (problematische) schulden hebben. Voor onderbewindgestelden is schuldenvrij zijn het belangrijkste aspect van financiële zelfredzaamheid.

Bewindvoerders bevorderen financiële zelfredzaamheid door lefgeld voor een langere periode te geven, financiële kennis over te dragen, onderbewindgestelden te betrekken bij financiële beslissingen en door de vaardigheden voor het werken met DigiD en het invullen van formulieren te bevorderen. In eerste instantie is het doel bij bewindvoering echter stabilisering, pas wanneer de schulden zijn gestabiliseerd kan er gewerkt worden aan financiële zelfredzaamheid.

De knelpunten die bewindvoerders en onderbewindgestelden ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid zijn divers. Financiële inclusie is als knelpunt naar voren gekomen in dit onderzoek. Sommige banken laten onderbewindgestelden niet internetbankieren, wat bewindvoerders als knelpunt ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Dit sluit aan bij het idee dat voor financiële zelfredzaamheid zowel financiële kennis als toegang tot financiële instituties en services vereist is (Johnson & Sherraden, 2007).

Daarnaast is een gebrek aan motivatie van onderbewindgestelden om aan financiële zelfredzaamheid te werken een knelpunt dat ervaren wordt door bewindvoerders bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Sommige onderbewindgestelden zijn niet gemotiveerd om te werken aan de financiële zelfredzaamheid, dit staat het succes van het bevorderen van financiële zelfredzaamheid in de weg. Deze bevinding komt overeen met de bevindingen van Mandell en Klein (2007) dat motivatie een belangrijke drijfveer is voor financiële geletterdheid en het succes van financiële educatie. Er zijn echter verschillende redenen waarom onderbewindgestelden niet gemotiveerd zijn om aan hun financiële zelfredzaamheid te werken, onderbewindgestelden geloven niet dat zij het zelf kunnen en geven aan dat financiën een hoop stress veroorzaken. Het is dus niet zozeer een gebrek aan motivatie maar een gebrek aan zelfvertrouwen.

Passieve problematische schulden zijn financiële moeilijkheden veroorzaakt door onvoorziene factoren buiten de controle van een individu om, zoals het verlies van een baan, een scheiding, overlijden of ziekte of veranderingen in macro-economische omstandigheden (Anderloni & Vandone, 2011). Actieve problematische schulden vloeien voort uit een gebrek

aan vaardigheid in het beheren van persoonlijke financiën (Raijas, Lehtinen & Leskinen, 2010). Aangezien de groep met actieve problematische schulden een gebrek aan vaardigheid heeft in het beheren van persoonlijke financiën, was de verwachting dat deze groep moeilijker te begeleiden valt naar financiële zelfredzaamheid. In lijn met deze theorie is gevonden dat onderbewindgestelden met actieve problematische schulden moeilijker te begeleiden zijn naar financiële zelfredzaamheid dan onderbewindgestelden met passieve problematische schulden. De theorie dat de achtergrond van schulden uitmaakt bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid wordt dus ondersteund door de bevindingen van dit onderzoek.

Tijdgebrek is uit eerder onderzoek (Bureau Bartels, 2015) als knelpunt naar voren gekomen dat bewindvoerders ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. In dit onderzoek is dit ook naar voren gekomen, het wettelijke aantal uren dat bewindvoerders per case mogen besteden is te laag om aan de slag te kunnen met het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. De resultaten van dit onderzoek bevestigen dat tijdgebrek een belangrijk knelpunt is bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid.

Vanuit het theoretisch kader was de verwachting dat een gebrek aan werken aan financiële geletterdheid een knelpunt kan zijn bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Tegen de verwachting vanuit het theoretisch kader in is een gebrek aan het werken aan financiële geletterdheid niet gevonden als knelpunt in dit onderzoek. Een verklaring hiervoor kan zijn dat onderbewindgestelden en bewindvoerders vinden dat er genoeg gewerkt wordt aan financiële geletterdheid, maar er in de praktijk eigenlijk te weinig gewerkt wordt aan de financiële geletterdheid vanwege bijvoorbeeld tijdgebrek. In vervolgonderzoek kan geobserveerd worden of bewindvoerders te weinig tijd besteden aan financiële zelfredzaamheid om te toetsen of een gebrek aan werken aan financiële geletterdheid een knelpunt is bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid.

In dit onderzoek is het dilemma tussen de autonomie van de cliënt respecteren en de cliënt beschermen tegen hun mogelijke onverstandige keuzes niet als knelpunt naar voren gekomen, die bewindvoerders ervaren bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Een verklaring hiervoor kan zijn dat bewindvoerders vinden dat zij een goede afweging maken, maar dat deze afweging soms toch de financiële zelfredzaamheid van hun cliënten in de weg staat, omdat afwezigheid van het maken van beslissingen over de eigen financiën leidt tot verdere achteruitgang van de capaciteiten en gevoel van competentie van het individu, wat leidt tot verdere isolatie en verlies van vaardigheden (Then, 2013). In vervolgonderzoek kan men dit op een betere manier onderzoeken door te observeren of bewindvoerders neigen naar

het beschermen van de cliënt of de autonomie van de cliënt respecteren en het effect hiervan op financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden te meten.

Knelpunten bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid die niet in de theorie verwacht zijn, maar wel naar voren zijn gekomen in dit onderzoek zijn problematische zelfbeheersing van onderbewindgestelden, het negatieve imago van bewindvoering, problemen bij het invullen van formulieren en werken met DigiD, de toegankelijkheid van schuldhulpverlening, de locus of control van onderbewindgestelden, tegenwerkende onderbewindgestelde, het missen van vaardigheden om financiële zelfredzaamheid te bevorderen en slechte controle door de rechtbank. Dat de toegankelijkheid van de schuldhulpverlening een knelpunt is bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid heeft te maken met de definitie van financiële zelfredzaamheid die deze participanten hanteren. Bij financiële zelfredzaamheid horen geen (problematische) schulden volgens de gehanteerde definitie, om van de schulden af te komen en financieel zelfredzaam te worden moet men daarom eerst een schuldentraject doorlopen.

Een sterk punt van dit onderzoek is dat zowel bewindvoerders als onderbewindgestelden zijn geïnterviewd en er een goede spreiding van achtergrondkenmerken van participanten is. Hierdoor is meer inzicht verkregen in de knelpunten die ervaren worden bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Het verhelpen van deze knelpunten kan op termijn een bijdrage leveren aan de financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden. Het gaat aan het doel van dit onderzoek voorbij om te onderzoeken in hoeverre knelpunten bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid een impact hebben op het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden en op de financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden. In vervolgonderzoek kan met een kwantitatieve onderzoeksmethode gemeten worden in hoeverre de gevonden knelpunten een impact hebben op het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden en op de financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden.

7 Beleidsadvies

Door de beantwoording van de exploratieve onderzoeksvraag kan er antwoord gegeven worden op de prescriptieve onderzoeksvraag: *‘Hoe kunnen gemeenten bewindvoerders en onderbewindgestelden ondersteunen bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid en knelpunten hierbij verhelpen?’*. Op basis van de gevonden knelpunten kunnen twee beleidsadviezen onderscheiden worden voor de gemeenten: (1) een aanspreekpunt voor hulp met DigiD en het invullen van formulieren in het gemeentehuis; (2) de schuldhulpverlening toegankelijker maken. Een derde beleidsadvies en vierde beleidsadvies zijn opgesteld voor nationaal niveau: (3) meer tijd per cliënt om de financiële zelfredzaamheid te bevorderen; (4) nationale richtlijnen opstellen over hoe bewindvoerders financiële zelfredzaamheid moeten bevorderen. Deze beleidsadviezen worden verder uitgewerkt in een concreet advies.

7.1 Een aanspreekpunt voor hulp met DigiD en het invullen van formulieren in het gemeentehuis

In dit onderzoek kwam naar voren dat problemen met het invullen van formulieren en het werken met DigiD een knelpunt is bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid. Om dit knelpunt te verhelpen kan er een aanspreekpunt in het gemeentehuis geplaatst worden waar men hulp kan krijgen met het invullen van formulieren en het werken met DigiD. Daarnaast kan daar ook andere hulp geboden worden zoals het geven van advies op het gebied van financiën. Er zijn al organisaties actief in de regio die helpen bij financiën zoals Zorgdat. Sommige participanten wisten echter niet dat zij bij financiën helpen, deze netwerken bereiken dus nog niet alle hulpbehoevenden. Deze bestaande netwerken kunnen ingezet worden als aanspreekpunt in het gemeentehuis voor hulp bij financiën, het gebruiken van DigiD en het invullen van formulieren. Wanneer zij een plek in het gemeentehuis hebben zullen zij makkelijker gevonden worden en zullen er zich minder problemen voordoen met het werken met DigiD en het invullen van formulieren.

7.2 De schuldhulpverlening toegankelijker maken

Een knelpunt waar participanten in dit onderzoek tegenaan lopen is de toegankelijkheid van de schuldhulpverlening. Dat de schuldhulpverlening moeilijk toegankelijk is komt door het gemeentelijke beleid volgens de participanten. Op dit moment maken bewindvoerders onderbewindgestelden gereed voor een schuldhulpverleningstraject. Wanneer de schuldhulpverlening toegankelijker is en meer hulp geboden wordt vanuit de

schuldhulpverlening is in sommige gevallen bewind misschien niet nodig. De hulp die ze nodig hebben krijgen ze nu vanuit bewindvoering, maar deze hulp kan ook geboden worden vanuit de schuldhulpverlening. Het advies luidt dan ook meer hulp vanuit schuldhulpverlening en minder bewindvoering. Wanneer deze hulp geboden wordt vanuit de schuldhulpverlening en de schuldhulpverlening toegankelijker is, betekent dit dat meer personeel beschikbaar moet zijn bij de schuldhulpverlening en dat gemeenten meer budget beschikbaar moeten stellen voor de schuldhulpverlening.

7.3 Meer tijd per cliënt om de financiële zelfredzaamheid te bevorderen

Een belangrijk knelpunt dat naar voren kwam in dit onderzoek en in eerder onderzoek is tijdgebrek bij bewindvoerders om financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden te bevorderen. Om dit knelpunt op te lossen dienen er meer uren beschikbaar te zijn voor het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden met problematische schulden na de stabiliseringsfase. Het aantal uren wat per jaar nodig is om aan de financiële zelfredzaamheid te werken is niet vastgesteld in dit onderzoek. Vervolgonderzoek is nodig om te bepalen hoeveel uren per jaar nodig zijn om op een effectieve manier met het bevorderen van financiële zelfredzaamheid aan de slag te kunnen als bewindvoerder. Wanneer bewindvoerders meer uren per cliënt hebben zullen zij effectiever aan de slag kunnen met het bevorderen van financiële zelfredzaamheid, wat betekent dat onderbewindgestelden sneller financieel zelfredzaam zijn en eerder uit bewind kunnen stromen.

7.4 Nationale richtlijnen over het bevorderen van financiële zelfredzaamheid

In dit onderzoek kwam naar voren dat participanten verschillende definities van financiële zelfredzaamheid hanteren, op verschillende manier financiële zelfredzaamheid bevorderen en dat een enkele participant vindt dat bewindvoerders niet de vaardigheden hebben om de financiële zelfredzaamheid te bevorderen. Als advies voor de Branchevereniging Professionele Bewindvoerders en Inkomensbeheerders (PBI) zou het daarom een uitkomst zijn om nationale richtlijnen op te stellen voor bewindvoerders over hoe zij financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden kunnen bevorderen en in welke gevallen dit wenselijk is. Hierbij kan de Branchevereniging PBI cursussen geven aan bewindvoerders over de juiste methodiek om financiële zelfredzaamheid te bevorderen. Wanneer er nationale richtlijnen zijn over het bevorderen van financiële zelfredzaamheid en er een eenduidige

methodiek is om de financiële zelfredzaamheid te bevorderen zal dit gunstig zijn voor de financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden.

Referentielijst

- Anderloni, L., & Vandone, D. (2011). Risk of over-indebtedness and behavioural factors. In *Risk tolerance in financial decision making* (pp. 113-132). Palgrave Macmillan, London.
- Behrman, J. R., Mitchell, O. S., Soo, C. K., & Bravo, D. (2012). How financial literacy affects household wealth accumulation. *American Economic Review*, 102(3), 300-304.
- Boeije, H. (2010). *Analysis in Qualitative Research*. London, England: SAGE.
- Blumer, H. (2012). Symbolic Interactionism [1969]. *Contemporary Sociological Theory*, 62.
- Bolwijn, M. (2018, 16 februari). Van betaal elke cent terug naar geef burger met schulden een nieuwe kans. *de Volkskrant*. Geraadpleegd van <https://www.volkskrant.nl/>
- Branchevereniging Professionele Bewindvoerders en Inkomensbeheerders. (2018) *Tarieven Bewindvoering 2018*. Geraadpleegd van: <http://www.bpbi.nl/files/files/Tarieven%202018.pdf>
- Bridges, S., & Disney, R. (2010). Debt and depression. *Journal of health economics*, 29(3), 388-403.
- Brown, S., Taylor, K., & Price, S. W. (2005). Debt and distress: Evaluating the psychological cost of credit. *Journal of Economic Psychology*, 26(5), 642-663.
- Bryman, A. (2012). *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Bureau Bartels. (2015). *Verdiepend onderzoek naar de groep onderbewindgestelden*. Geraadpleegd van http://www.bureaubartels.nl/site/assets/files/1022/0566_verdiepend-onderzoek-onderbewindgestelden.pdf
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2016a, 16 december). *Laag en langdurig laag inkomen; huishoudenskenmerken en regio* [Dataset]. Geraadpleegd van <http://statline.cbs.nl/Statweb/?LA=nl>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2016b, 16 december). *Gemiddeld inkomen van personen naar regio* [Dataset]. Geraadpleegd van <http://statline.cbs.nl/Statweb/?LA=nl>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2018a, 9 maart). *Kerncijfers wijken en buurten 2017* [Dataset]. Geraadpleegd van <http://statline.cbs.nl/Statweb/?LA=nl>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2018b, 16 februari). *Bevolking; geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en regio, 1 januari* [Dataset]. Geraadpleegd van <http://statline.cbs.nl/Statweb/?LA=nl>
- Drift, van der, S., & Elfadly, M. (2017). *Onderzoek naar bewindvoering in de DDFK-gemeenten*. Breda: Scope onderzoek.

- Engelbrecht, L. K. (2009). Indebtedness of financially vulnerable households: What do social workers do? *Social Work/Maatskaplike Werk*, 45(2), 111-127.
- Engelbrecht, L. K. (2011). The global financial crisis: response of social workers to the financial capability of vulnerable households in South Africa. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 20(2), 41-53.
- Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field methods*, 18(1), 59-82.
- Goslin, D. (2003). *Engaging Minds: Motivation & Learning in America's Schools*. Lanham, MD: Scarecrow Education.
- Hartogh, den, V. & Kerckhaert, A. (2014). *Beschermingsbewind Kwantitatief onderzoek naar ontwikkelingen en kosten voor gemeenten*. Utrecht: Stimulansz.
- Hurme, S. B. (1996). Current Trends in Guardianship Reform. *Md. J. Contemp. Legal Issues*, 7, 143-190.
- Jette, Dianne J.; Grover, Lisa & Keck, Carol P. (2003). A qualitative study of clinical decision making in recommending discharge placement from the acute care setting. *Physical Therapy*, 83(3), 224-236..
- Johnson, E., & Sherraden, M. S. (2007). From Financial Literacy to Financial Capability among Youth. *J. Soc. & Soc. Welfare*, 34, 119.
- Klapper, L., Lusardi, A., & Van Oudheusden, P. (2015). Financial literacy around the world. *Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey.*, Access mode: http://media.mhfi.com/documents/2015-Finlit_paper_17_F3_SINGLES.pdf.
- Landelijk Overleg Vakinhoud Civiel en Kanton & Toezicht. (2017). *Aanbevelingen meerderjarigenbewind*. Geraadpleegd van <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/aanbevelingen-meerderjarigenbewind.pdf>
- Landman, T. (2017). City deal Leeuwarden: betere aanpak schulden en voorkomen beschermingsbewind. *Sociaal Bestek*, 79(2), 32-34.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of economic literature*, 52(1), 5-44.
- Lusardi, A., & Scheresberg, C. D. B. (2013). *Financial literacy and high-cost borrowing in the United States* (No. w18969). National Bureau of Economic Research.
- Lusardi, A., & Tufano, P. (2015). Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness. *Journal of Pension Economics & Finance*, 14(4), 332-368.

- Mandell, L., & Klein, L. S. (2007). Motivation and financial literacy. *Financial services review, 16*(2), 105.
- Mandell, L., & Klein, L. (2009). The impact of financial literacy education on subsequent financial behavior.
- McCallion, P., Ferretti, L., & Park, J. (2013). Financial issues and an aging population: Responding to an increased potential for financial abuse and exploitation. *Financial education & capability: Research, education, policy and practice*, 129-155.
- Meerinzicht. (2018). Kwaliteitscontrole Wmo - Begeleiding en huishoudelijke ondersteuning.
- Mullainathan, S., & Shafir, E. (2013). *Scarcity: Why having too little means so much*. Macmillan.
- Nibud. (2012). *Goed omgaan met geld. Achtergronden bij de competenties voor financiële zelfredzaamheid*. Utrecht: Nibud.
- Nibud. (2015). *Geld en gedrag. De theoretische basis*. Utrecht: Nibud.
- Raijas, A., Lehtinen, A. R., & Leskinen, J. (2010). Over-indebtedness in the Finnish consumer society. *Journal of Consumer Policy, 33*(3), 209-223.
- Rijksoverheid. (2016). *Curatele, bewind en mentorschap*. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2015/04/14/curatele-bewind-en-mentorschap>
- Romney, A. K., Weller, S. C., & Batchelder, W. H. (1986). Culture as consensus: A theory of culture and informant accuracy. *American anthropologist, 88*(2), 313-338.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological monographs: General and applied, 80*(1), 1.
- Samuelson, P. (1967). *Economics*. New York: McGraw-Hill Book Co.
- Sherraden, M. S. (2013). Building blocks of financial capability. *Financial education and capability: Research, education, policy, and practice*, 3-43.
- Stebnicki, M. A. (1994). Ethical dilemmas in adult guardianship and substitute decision-making: consideration for rehabilitation professionals. *Journal of Rehabilitation, 60*(2), 23.
- Stango, V., & Zinman, J. (2009). Exponential growth bias and household finance. *The Journal of Finance, 64*(6), 2807-2849.
- Sweet, E., Nandi, A., Adam, E. K., & McDade, T. W. (2013). The high price of debt: Household financial debt and its impact on mental and physical health. *Social Science & Medicine, 91*, 94-100.

- Then, S. N. (2013). Evolution and innovation in guardianship laws: Assisted decision-making. *Sydney L. Rev.*, 35, 133-166.
- Vroom, V. H. (1964). *Work and Motivation*. New York: John Wiley & Sons.
- Wilson, C. A., Rubin, S. E., & Millard, R. P. (1991). Preparing rehabilitation counselors to deal with ethical dilemmas. *Journal of Applied Rehabilitation Counseling*.
- Westhof, F. en L. de Ruig, (2015). *Huishoudens in de rode cijfers 2015. Over schulden van Nederlandse huishoudens en preventiemogelijkheden*. Zoetermeer: Panteia.
- Wet wijziging curatele, beschermingsbewind en mentorschap. (2013, 16 oktober). Geraadpleegd van <http://wetten.overheid.nl/BWBR0034090/2015-01-01>

Bijlage I Vragenlijst bewindvoerders

Opening

Introductie van het onderzoek

Achtergrondinformatie

1. Hoe lang ben je al werkzaam als bewindvoerder?
2. Voor hoeveel mensen ben jij bewindvoerder?
3. Wat voor soort problematiek hebben jouw onderbewindgestelden?

Percepties bewindvoering

4. Voor wie vind je bewindvoering een geschikte beschermingsmaatregel? Waarom vind je dat?
5. Wat voor rol is weggelegd voor de bewindvoerder volgens jou?
6. Wat verwacht je van een onderbewindgestelde?
7. Wat zijn doelstellingen die je wilt behalen met bewindvoering?

Financiële zelfredzaamheid

8. Wanneer is een onderbewindgestelde volgens jou financieel zelfredzaam?
9. Werk je aan de financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden? Op welke manier doe je dit? Waarom niet en wat heb je daarvoor nodig?
 - a. Draag je financiële kennis over aan onderbewindgestelden? Hoe doe je dat?
 - b. Sluit deze kennis aan bij de praktijk? (Kunnen ze deze kennis toepassen)
 - i. Hoe betrek je onderbewindgestelden bij het maken van financiële beslissingen?
10. Bij welke onderbewindgestelden is het bevorderen van financiële zelfredzaamheid gemakkelijk en bij welke moeilijker? Kan je dit toelichten?
11. Welke knelpunten kom jij tegen bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid? Kan je hier een voorbeeld van geven?

Motivatie

12. Zijn onderbewindgestelden over het algemeen gemotiveerd om te werken aan hun financiële zelfredzaamheid? Waarom wel/niet?

Dilemma's

13. Welke van de volgende principes vind je het belangrijkste: het beschermen van de cliënt tegen onverstandige keuzes of de autonomie van de cliënt? Waarom vind je dat en hoe vind je de balans hiertussen?
14. Heeft deze keuze ook invloed op de manier waarop je financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden bevordert? Op welke manier?

Rol gemeenten

15. Kan de gemeente een ondersteunende rol spelen bij het bevorderen van financiële zelfredzaamheid van onderbewindgestelden? Zo ja, wat zouden ze dan kunnen doen?

Afsluiting interview

Zijn er nog bepaalde onderwerpen die je hebt gemist, waarvan je denkt dat die van belang zijn voor het onderzoek?

Bijlage II Vragenlijst onderbewindgestelden

Opening

Introductie van het onderzoek

Achtergrondinformatie

1. Hoelang sta je al onder bewind?
2. Hoe ben je onder bewind komen te staan?
 - a. Heb je daarvoor ook naar andere hulp gezocht of hulp gekregen?
 - b. Hoe kwam je bij deze bewindvoerder terecht?
3. Wat wil je met bewindvoering bereiken?
4. Wat verwacht je van een bewindvoerder?

Motivatie

5. Wil je op termijn uit de bewindvoering stromen? Waarom wel/niet?
6. Voel je je gemotiveerd om aan je financiële zelfredzaamheid te werken? Waarom wel/niet?
 - a. Staat je motivatie het werken aan jouw financiële zelfredzaamheid wel eens in de weg?

Financiële zelfredzaamheid

7. Wat doet jouw bewindvoerder voor jou? Wat doet hij met jou samen?
8. In hoeverre word jij betrokken bij het maken van financiële beslissingen?
9. Zou je meer betrokken willen worden bij het maken van financiële beslissingen? Op welke manier?
10. Wanneer vind je jezelf financieel zelfredzaam? Wat is daarvoor nodig volgens jou?
11. Werkt jouw bewindvoerder aan jouw financiële zelfredzaamheid? Hoe doet hij dit?
12. Draagt jouw bewindvoerder financiële kennis over aan jou? Hoe doet hij dit?
13. Kan je de financiële kennis die je hebt opgedaan ook toepassen? Op welke manier pas je die toe?
14. Welke problemen kom je tegen bij het werken aan je financiële zelfredzaamheid?

Gemeente

15. Zou de gemeente een ondersteunende rol kunnen spelen bij het werken aan financiële zelfredzaamheid? Hoe zouden ze dit kunnen doen?

Afsluiting interview

Zijn er nog bepaalde onderwerpen die je hebt gemist, waarvan je denkt dat die van belang zijn voor het onderzoek?

Bijlage III Coderingschema

Thema's	Onderwerpen
Advies voor de gemeente	Aanspreekpunt voor hulp binnen de gemeenten Cursussen Nazorg Preventief
Bevordering financiële zelfredzaamheid	Betrekking financiële beslissingen Formulieren invullen en DigiD Overdragen financiële kennis Ruimer budget geven
Definitie financiële zelfredzaamheid	DigiD en werken met formulieren Lange termijn visie Proactief Schuldenvrij
Dilemma's bewindvoerder	Autonomie versus beschermen Botsende belangen
Knelpunten financiële zelfredzaamheid	Actieve versus passieve problematische schulden Banken Contact DigiD en formulieren invullen Financiën zorgen voor stress Frustratie Locus of control Motivatie

Niet de vaardigheden

Slechte controle rechtbank

Tegenwerken

Tijdgebrek

Toegankelijkheid schuldhulpverlening

Zelfbeheersing

Percepties bewindvoering

Doelstellingen bewindvoering

Perceptie doelgroep bewindvoering

Rol van de bewindvoerder

Verwachtingen van een onderbewindgestelde of
bewindvoerder
